

Iz pedagoške teorije i prakse

Pregledni rad
UDK: 373.3(093)

Srećko Nedić

Vremeplov prve pučke škole u Bosni i Hercegovini

Sažetak

O povijesti školstva možemo saznati analizom arhivirane građe i dostupne literature. U 2023. godini, kada se obilježava dvjestota obljetnica prve pučke škole u Tolisi (Bosna i Hercegovina), ovaj rad usmjeren je na povijest njezinoga nastajanja. Cilj ovoga rada je na osnovi dostupne dokumentacije i objavljene literature stvoriti uvid u povijest školstva i rad škole. Ako dokumenti nisu pravilno pohranjeni i sačuvani u prošlosti za buduće generacije, velika je vjerojatnost da se praznine toga vremena ne mogu naknadno popuniti podacima. Postoji opasnost tumačenja da se to razdoblje nije niti dogodilo jer nema pisanoga traga. Što je zapisano, ostaje, a što nije zabilježeno, zauvijek nestaje. Novo digitalno doba predstavlja izazov u školstvu kada se govori o prikupljanju, pohranjivanju i čuvanju dokumentacije koja nastaje u školi. U fokusu ovoga rada je Osnovna škola fra Ilije Starčevića Tolisa i njezina povijest.

Ključne riječi: dokumenti, Osnovna škola fra Ilije Starčevića Tolisa, povijest školstva

Uvod

U povodu 200. godine osnivanja prve pučke škole u Bosni i Hercegovini ovaj rad donosi povijesni pregled i razvoj školstva od osnivanja prve pučke škole do suvremenosti. Sam uvod daje povijesni pregled i geografska obilježja Tolise u posavskome kraju. Središnji dio rada obuhvaća razvoj pismenosti i školstva za vrijeme i poslije smrti fra Ilije Starčevića te opisuje prilike druge, treće i četvrte osnovne škole u Tolisi. Poblize se opisuje i školstvo od 60-ih godina 20. stoljeća do vremena Domovinskoga rata te devetogodišnje obrazovanje i promjene u osnovnoškolskom odgojno-obrazovnom sustavu. COVID-19 pandemija i online nastava te statistika Osnovne škole fra Ilije Starčevića obrađena je u poglavlju prije zaključka i korištenje literature.

Tolisa se nalazi na sjeveroistoku Bosne i Hercegovine u Bosanskoj Posavini. Smještena je na desnoj obali Save. Od VII. stoljeća, kada se hrvatski narod doseljava na ovo područje, predstavlja kulturno-povijesnu i gospodarsku zaokruženu priču. Još davne 1244. godine kada se prvi puta spominje ime Tolisa u darovnici kralja Bele IV. koju je izdao ugarski kralj Bela IV. Današnji prostor naseljen je krajem 18. stoljeća. Nakon austro-ugarskog rata 1792. godine staro naselje Tolisa bilo je smješteno zapadnije od današnjega, na ušću rijeke Tolise uz Savu po kojoj je selo i dobilo ime (Dubravac i sur., 2008). Naziv sela Tolisa potječe od starih Grka i riječ Tolis označava „mutno“ (Oršolić, 2007). Prvi pisani spomenici potječu iz 13. stoljeća. Iz povelje Bele IV. vidljivo je da teritorij pripada bosanskoj crkvi čije je sjedište bilo u Đakovu (Baotić i sur., 1973). Na prostoru Tolise prona-

đeni su ostaci iz antičkoga razdoblja. Stanovnici tadašnje Posavine bavili su se lovom i ribolovom te poljodjelstvom i stočarstvom. Narodi koji su živjeli na ovome prostoru su: Iliri, Kelti, Rimljani, Goti, Huni. Hrvati su na ove prostore došli iz područja Bijele - velike Hrvatske (područje današnje Poljske, okolica Krakova). Ne zna se točno kada i kako se kršćanstvo širilo u Bosanskoj Posavini, ali se zna da su mještani sela Tolisa neraskidivo vezani za kršćanstvo. U vrijeme prvoga spomena mjesta u 13. stoljeću većina stanovništva bila je krštena. Kršćanstvo su širili redovnici, franjevci koji su već tada 1291. godine došli u Bosnu i Hercegovinu i djelovali kao misionari te svojim radom i djelovanjem i dandanas utvrđuju svoju prisutnost u ovim krajevima. Ljudi ovoga kraja fratre zovu „ujaci“ jer su oduvijek bili bliski s narodom. Danas Tolisa pripada Općini Orašje i Županiji Posavskoj kao jedno od 13 sela Općine Orašje koja se teritorijalno prostire na 121,8 km².

Pismenost i fra Ilija Starčević

Sustavnog opismenjavanja u Bosni i Hercegovini nije bilo sve do 19. stoljeća. U 17. i 18. stoljeću bilo je raznih oblika opismenjavanja katoličkoga naroda, ali nije bilo konkretnog predmetnog sadržaja. Bila su to pojedinačna opismenjavanja i obrazovanja, ali bez nastavne forme. Razvoj školstva u Bosni i Hercegovini bio je potaknut širenjem školstva u Hrvatskoj. Hrvatski narodni preporod i ilirski preporod bili su poticaj za otvaranje prve pučke škole 1823. godine, za što je zaslužan fra Ilija Starčević. To je značilo ljudima ovoga podneblja te se napredak ogledao od školstva, kulture do privrede. U Rahiću pokraj Brčkog rođen je 17. svibnja 1794.

godine Filip Starčević. Filip odrasta u darovita dječaka i majka ga nakon očeve smrti odluči poslati u samostan. Godine 1806. Filip dolazi u franjevački samostan u Kraljevu Sutjesku gdje završava osnovnu školu i gramatičke razrede. Godine 1816. zaređen je u Pečuhu te uzima franjevačko ime Ilija. Godine 1822. fra Ilija Starčević postavljen je za župnika Tolise. U to vrijeme upoznao se s gradačackim kapetanom Husein-begom Gradašćevićem. To poznanstvo bilo je od velike koristi za katolički narod. Gradašćević je dozvolio fra Iliji Starčeviću gradnju crkve, gradnju župnog stana i gradnju škole za 120 učenika. Njegovi graditeljski pothvati time nisu završili. Osim pastoralnoga rada, on je nositelj zasluga za unaprijeđenje školstva u Posavini. Godine 1823. uz veliku pomoć mještana gradi i otvara prvu osnovnu školu u Tolisi. To je ujedno bila i prva pučka škola u Bosni i Hercegovini. Iako školu otvara svećenik, ona nije profesionalnoga karaktera, nego je od prvoga dana imala karakter narodne, pučke škole po ugledu na škole u Slavoniji. Prvoga učitelja u novoosnovanu školu fra Ilija je doveo iz Cernika, Iliju Borčića. Poslije odlaska tog učitelja fra Ilija preuzima nastavu i postaje školski nadzornik i učitelj (Baotić i sur., 1973, str.16-18). Fra Ilija Starčević zbog svojih je zasluga bio neobično cijenjen u provinciji kao i na carskom dvoru. Austrijski poslanik u Rimu predložio ga je za apostolskog vikara 1831. godine. Sveta stolica taj je prijedlog odbila zbog njegova političkog djelovanja i njegova velikog domoljublja. Godine 1838. fra Ilija Starčević premješten je u sutješki samostan gdje se osjeća zdravstveno lošije. U Tolisu ponovno dolazi na mjesto župnika 1842. godine. Samo tri godine poslije odlazi u Baden u Austriju. To mu je i zadnje putovanje jer 10. listopada 1845.

godine umire. Sahranjen je u Lanzendorfu (Oršolić, 2006, str.125-127).

Osnovno školstvo na Raščici - prva osnovna škola u Tolisi

U teškim vremenima, punim društvenih i političkih promjena, tuđinske vlasti i teškog socijalnog stanja stanovništva uzrokovanog čestim poplavama, bolestima, neimaštinom i glađu, početkom 19. stoljeća pučanstvo Bosanske Posavine nije ni osjećalo veliku potrebu za pismenošću i opismenjavanjem. Življenje se svodilo na puko preživljavanje od dana do dana. U takvom okruženju djelovali su svećenici franjevci održavajući i čuvajući vjeru te pružajući nadu za boljom budućnosti i želju za opstojnošću na ovome području. Franjevci su ujedno bili i nositelji pismenosti u ovim krajevima. Svi pismeni ljudi toga vremena opismenjani su upravo zaslugom franjevacu. U to vrijeme su u Bosni i Hercegovini postojale mnoge privatne i dvorske škole u kojima su školovani privilegirani učenici, a potom osposobljavani za različita zanimanja. Osnovnih škola koje bi mogli pohađati svi zainteresirani učenici nije bilo. Također, nije bilo škola koje su imale izgrađene prostorije namijenjene školovanju učenika. Godine 1823. fra Ilija Starčević, zahvaljujući svojim zaslugama prema Husein-begu Gradašćeviću, dobiva dozvolu za gradnju prve pučke osnovne škole u Bosni i Hercegovini. Iste godine započeo je graditi školu u centru sela uz veliku pomoć mještana (Baotić i sur., 1973). Tako je u Tolisi izgrađena velika zgrada, Učilište, a o tome događaju pisao je i fra Martin Nedić. Ilija Starčević s pomoću verstnih župljana podigao je Ulište, u kom iz ove i drugih obližnjih nastojanjem Star-

čevića od 80 do 100 diečice sabiralo se. Iz ovog Učilišta mnogi otišli su posli u samostan sutinski i postali čestiti za Red, vjeru, i domovinu raditi (Nedić, 1940, str. 43). Unutrašnjost škole sastojala se od jedne velike prostorije u koju je moglo sjesti i do 120 učenika (Oršolić, 2006). U prednjem dijelu učionice nalazila se ploča, a u stražnjem dijelu bila je ozidana peć pomoću koje su se zimi grijali. Svaki učenik donosio je za sebe tronožac, a po svršetku nastave odnosio ga sa sobom kući. Učenici su na koljenima držali svoje tablice s dvama licima: s crtama za jezik s jedne strane, a bez crta za matematiku s druge strane. Pisali su kredom, a brisali spužvom koju je kod sebe imao učitelj. Tako je, brišući pogrešno napisano gradivo, imao uvid u postignuti napredak i znanje učenika. Ova škola razlikovala se od postojećih u Bosni i Hercegovini prvenstveno jer je bila sagrađena izvan samostanskih prostora. Nisu je pohađali samo učenici koji su se spremali za svećenički poziv, nego i svi dječaci koji su dorasli za školu i koji su se željeli školovati. Po otvorenju škole pohađalo ju je 50 – 60 učenika, i to dječaka dok djevojčice nisu bile u tome broju (Dubravac i sur., 2008).

Osnovna škola poslije fra Ilije Starčevića

Poslije smrti fra Ilije Starčevića 1845. godine Učilište je prestalo s radom sve do 1852. godine kada fra Bartol Krainović ponovno započinje s radom škole. Polaznici su bili učenici koji su željeli postati redovnici, a bilo ih je 40. Novost u školi bilo je učenje latinskoga jezika (Dubravac i sur., 2008). Stanje u školstvu počelo se popravljati dolaskom fra Martina Nedića u upravu Starješinstva franjevaca u Bosni. Godine 1852.

fra Martina Nedića primio je austrijski car i za potrebe „Učilišta katoličkih u zapustjenoj Bosni, za nabavljanje potrebnih školskih knjihag i drugih sredstvih“ obećao darovati po 1000 srebrnih forinti za tri naredne godine. Novac je trošen za nabavu školskog pribora i materijala kao što su: table, tinta, krede, spužve, stakla za prozore, klupe, peći, a i na odjeću siromašnijim učenicima kako bi mogli i zimi pohađati nastavu (Drljić, 1940, str.183). U međuvremenu su i u drugim mjestima u Bosni i Hercegovini otvorene pučke škole koje su za ono doba suvremeno opremane i o njihovu djelovanju počela se voditi pisana evidencija, zapisnici u koje su unošene naredbe, dohoci i troškovi škole. Fra Martin Nedić prvo je izvješće o stanju škola u Bosni i Hercegovini poslao koncem 1854. godine u austrijsku upravu. U izvješću je napisao da u župi Tolisa ima stara škola u koju ide 55 učenika, a uči ih o. Blaž Petrović, kapelan. U post skriptumu je napisao da broj učenika zimi u školi dvostruko poraste, a razlog tome je što mladi u ljetno doba rade u polju i ne stignu ići u školu. Godine 1856. zbog dotrajalosti i skučenosti prostora prva školska zgrada je srušena. Tako je okončano razdoblje prvog školovanja u Tolisi, a time i takvoga načina školovanja u Bosni i Hercegovini. Škola je ispunila svoju zadaću jer je porastao interes za školovanjem, a znanje predmeta koji su učenici naučili: pisanje, računanje i pjevanje narodnim jezikom pomoglo im je u daljnjem životu. Mnogi učenici su dolaskom u svoje domove prenosili naučeno znanje na svoje ukućane, a posebno na stanovnice Tolise koje tada još nisu pohađale školu. Tako su smanjivali nepismenost, a proširivali znanje (Dubravac i sur., 2008).

Druga osnovna škola u Tolisi

Rušenjem prve osnovne škole privremeno je nestalo izvođenje redovne nastave. U to vrijeme nije izgrađena posebna školska zgrada, nego je nastava realizirana u jednoj sobi župnog stana koji će poslije prerasti u samostan (Baotić i sur., 1973). Godine 1861. za župnika je u Tolisi postavljen fra Martin Nedić. Ovakvo stanje u školstvu mu nije odgovaralo pa je preuređio jednu zgradu u prostranu školsku prostoriju za žensku djecu koja su u međuvremenu počela pohađati nastavu. Od 1870. godine u Tolisi su postojale dvije škole. Jedna je bila u samostanu i pohađali su je dječaci koji su se školovali za svećenike, a druga je bila za podučavanje ostalih učenika. U osnovnoj školi učenici su učili: vjeronauk, čitanje, pisanje, zemljopis i račun (Oršolić, 2006). Škola je ostala pod pokroviteljstvom crkve sve do 1893. godine kada je osnovana državna škola, treća po redu u Tolisi. Druga osnovna škola nije srušena još dugo vremena. Poslužila je pučanstvu kao sklonište od poplave koja je pogodila ovaj dio Posavine 1932. godine. Škola je pružila utočište za 45 ljudi koji su u njoj boravili par dana. Srušena je 1937. godine, a prije rušenja prethodila je svečanost u znak zahvalnosti (Baotić i sur., 1973).

Treća osnovna škola u Tolisi

Dolaskom Austro-Ugarske na vlast u Bosni i Hercegovini otvarane su samostalne narodne škole, a školstvo je težilo radikalnim promjenama. Nedostatak novčanih sredstava, kao i nedostatak učitelja, ostavljao je posljedice na školstvo. Najprije je uvedena državna kontrola škola koje su već postojale, a zatim je materi-

jalno pomagano vjerskim školama koje su postizale bolji uspjeh u nastavi. Na mjestima gdje do tada nije bilo škola, sagrađene su nove škole (Dubravac i sur., 2008). Osnovne škole imale su četiri razreda s četiri godišta i bile su podijeljene prema spolu na muške, ženske i mješovite. U manjim mjestima postojale su samo mješovite škole. Zemaljska vlada dala je tiskati udžbenike kao što su: Zemljopis, Povijest Bosne, Računica i dr. Udžbenici su bili tiskani latinicom i ćirilicom. Siromašni učenici udžbenike su dobivali besplatno. Pohađanje škole nije bilo obvezno zbog nedostatka školskog prostora. Tek su kasnije muška djeca bila obvezna školovati se (Baotić i sur., 1973, str. 27). Godine 1893. završena je jednorazredna školska zgrada i tada je počela nastava po propisima Austro-Ugarske Monarhije. Prvi učitelj u ovoj školi bio je Dragutin Martinček. On je ujedno bio i upravitelj škole do 1895. godine kada je na tu dužnost stupio Josip Kočiš. On je na dužnosti upravitelja ostao do 1910. godine. I pripada mu zasluga za dogradnju još jednog odjela škole. Tijekom Prvog svjetskog rata škola je radila bez prestanka, a osim redovne nastave, organizirani su analfabet-ski tečajevi koje su najčešće pohađale žene. Na prvi analfabet-ski tečaj javilo se 105 djevojaka i žena. Pred Drugi svjetski rat i dalje se radilo na opismenjavanju naroda održavanjem tečajeva, a inicijativu su preuzeli svećenici samostana (Dubravac i sur., 2008).

Četvrta osnovna škola u Tolisi

Godine 1952. proglašeno je obvezno osmogodišnje školovanje u Jugoslaviji. Tako da je odluka o izgradnji osmogodišnje škole bila donesena u pravo vrijeme. Zahvaljujući pomo-

či stanovnika, škola je počela s radom školske 1962./1963. godine. Osjetan je veliki napredak tijekom svih ovih godina od prve do četvrte osnovne škole u Tolisi, ne samo po veličini i kvaliteti, nego i po velikom broju učenika koji će četvrtu školu u budućnosti pohađati. Nova škola obuhvaćala je područja: Tolisa, Kostrč, Bukova Greda, Matići, Bok i Oštra Luka. Po broju učenika i po nastavnom osoblju Osnovna škola Vladimira Nazora u Tolisi bila je jedna od većih škola u Bosni i Hercegovini, a najveća u općini Orašje (Baotić i sur., 1973).

Osnovna škola Vladimira Nazora u Tolisi od 1962. do 1975. godine

Četvrta školska zgrada u kojoj se i danas

izvodi nastava izgrađena je 1962. godine sredstvima Republike, općine i mještana. Škola je počela s radom školske 1962./1963. godine. Do useljenja u prostorije nove škole nastava je izvođena u postojećim prostorijama Doma kulture i u prirodi. Prerastanjem četverorazredne u osmorazrednu školu u Tolisi dolazi do centralizacije škola. Škole u Kostrču, Boku i Oštroj Luci proglašene su područnim školama, a škola u Tolisi centralnom školom. Sve područne škole bile su četverorazredne, a njihovi su učenici po završetku četvrtoga razreda nastavljali školovanje u centralnoj školi. Iako je 1952. godine izašao Zakon o osnovnom školstvu kojim je proglašeno obvezno osmogodišnje školovanje, u mnogim mjestima nije bilo niti petogodišnjeg niti šestogodišnjeg školovanja djece (Baotić i sur., 1973).

ŠK. GOD.	I.	II.	II.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
1969./1970.	36	29	44	41	27	30	27	28
	36	29	43	41	26	27	26	
	36	29	41					
1970./1971.	35	32	33	33	29	39	26	26
	35	33	30	30	28	35	22	22
	34	31			26			
1971./1972.	30	33	31	46	38	34	36	23
	30	35	31	40	39	30	33	19
	26	29	32		38	32		
1972./1973.	37	30	26	41	38	31	34	28
	37	27	27	41	38	30	31	28
	37	25	28		40	36	30	
1973./1974.	35	34	41	41	39	31	32	37
	34	34	41	41	38	35	36	39
	34	35			40	35	32	
					32	33		
					32			

1974./1975.	36	32	34	37	36	34	27	32
	37	30	35	36	38	32	34	27
	38	33	34		37	41	32	31
					36	24	33	
					29	23		
				29				

Tablica 1. Brojno stanje učenika u razdoblju od 1969. do 1975. godine

Osnovna škola Vladimira Nazora u Tolisi od 1962. do 1975. godine

Pomladen kolektiv krajem rujna 1970. godine realizirao je ekskurziju u Beč, Bratislavu i Budimpeštu (Baotić i sur., 1973). Zaposleni su nastavnici iz lokalne sredine pa je tako po prvi puta škola 1972. godine imala većinu prosvjetnih djelatnika sa svojega školskog područja. U ovome razdoblju godišnjim planovima i programima rada više su naglašeni obrazovni ciljevi i zadaci. Pojačano se radilo na obrazovanju odraslih osoba. Iz evidencije koju posjeduje Osnovna škola u Tolisi, vidljivo je da je upisano 162 polaznika od kojih je 95 završilo VIII. razred. Godine 1973. održana je centralna proslava po-

vodom 150. obljetnice prve škole, prve organizirane školske institucije u Bosni i Hercegovini (Dubravac i sur., 2008).

Osnovna škola Vladimira Nazora u Tolisi od 1975. do 1992. godine

Školska 1975./1976. godina započinje u Osnovnoj školi Vladimira Nazora bez područnih škola u Matićima i Oštroj Luci. U ovim mjestima izgrađene su nove škole. Odlaskom učenika iz toga područja škola u Tolisi rasterećena je pa su se stekli brojni uvjeti za rad. Nabavljena su nova nastavna sredstva i knjige za lektiru koje su smještene u knjižnicu.

Školska godina	Broj učenika	Broj odjeljenja	Prolaznost	Srednja ocjena
1981./1982.	973	30	99,69%	3,40
1982./1983.	987	31	99,89%	3,42
1983./1984.	983	31	99,89%	3,44
1984./1985.	927	31	99,89%	3,45
1985./1986.	880	31	100%	3,46

Tablica 2. Brojno stanje učenika i odjeljenja od 1981. do 1985. godine

U razdoblju od 5 godina značajno je spomenuti inovacije koje su se dogodile u školi. Po prvi put uvedena je izborna nastava u sedmim i osmim razredima, a učenici su putem anketne birali predmete. Formirane su skupine koje su imale po 15 učenika, a mogli su birati svaki predmet koji su već slušali u redovnoj nastavi i mašinsku tehniku i elektroniku (Dubravac i sur., 2008).

Školska godina	Broj učenika	Broj odjeljenja
1986./1987.	668	25
1987./1988.	638	25
1988./1989.	585	23
1989./1990.	554	21
1990./1991.	522	20

Tablica 3. Brojno stanje učenika i odjeljenja od 1981. do 1985. godine

Školska 1990./1991. godina tekla je u znaku unošenja idejnih promjena koje su proizlazile iz novonastale situacije. Zbog lošeg materijalnog položaja prosvjetnih djelatnika došlo je do generalnog štrajka koji je trajao od 8. do 13. 5. 1991. godine. Savjet škole je 22. 5. 1991., temeljem rezultata referenduma svih djelatnika, donio Odluku o promjeni naziva škole pa je preimenovana iz Osnovna škola Vladimira Nazora u Osnovnu školu fra Ilije Starčevića Tolisa. Školska godina 1991./1992. započela je na vrijeme. Zanimljivo je spomenuti da je te školske godine školu u Tolisi pohađalo nekoliko izbjeglica iz Republike Hrvatske. Razlog tomu je bio

Domovinski rat u Hrvatskoj (Dubravac i sur., 2008).

Osnovna škola fra Ilije Starčevića Tolisa od 1992. do 1995. godine

U ponedjeljak 4. rujna 1992. godine u Osnovnoj školi fra Ilije Starčevića u Tolisi, kao i u svim drugim školama općine, nije se oglasilo školsko zvono. Čule su se detonacije. Rat u Posavini traje, a učenici su s majkama u izbjeglištvu. Za to vrijeme očevi čuvaju i brane od neprijateljskih napada domove i rodna ognjišta. U listopadu 1992. godine dobiveno je Rješenje o privremenom izuzimanju školskih stambenih objekata za potrebe vojske. Da bi mogli započeti školsku godinu, ravnateljima svih škola ponudena je realizacija školskog programa preko valova Radiopostaje Orašje. Ravnatelji nisu postigli dogovor o realizaciji takvog vida nastave jer im je ponuđeno malo vremena za izvedbu. Veljača, ožujak i travanj 1993. godine protekli su u sagleđavanju i procjeni situacije i nije se smjelo riskirati bilo kakvo okupljanje učenika. Dogovor je postignut u svibnju 1993. godine. Nastava se počela izvoditi 1. 6. 1993. godine u obiteljskim kućama s reduciranim Nastavnim planom i programom. Ravnatelj škole učenicima je osigurao udžbenike iz Republike Hrvatske jer se tada radilo po hrvatskome Nastavnome planu i programu. Školski pribor su učenicima darivale humanitarne organizacije. Za izvođenje nastave izabrano je 28 kuća u Tolisi i 4 kuće u Kostrču koje imaju skloništa. U Tolisi je nastavu pohađalo 8 odjeljenja od I. do VIII. razreda, a u Kostrču jedno kombinirano odjeljenje od I. do IV. razreda. Nastava je bila stručno zastupljena. U razrednoj nastavi radilo je 5 učitelja, a u pred-

metnoj 8 nastavnika. Od 2. studenog 1993. godine nastava se izvodila u školskim prostorijama što je donekle omogućilo normalizaciju rada. Nastavni sat trajao je 35 minuta, koliko su omogućavali uvjeti ratnoga stanja. Školske prostorije uređene su i opremljene za rad koliko je bilo moguće u takvim uvjetima. Nastavni plan i program je u ovoj školskoj godini uglavnom realiziran. Dana 5. svibnja 1994. godine dolazi do prekida nastave zbog pogoršanja ratnih uvjeta. Učiteljsko vijeće donijelo je odluku da se s izvođenjem nastave započne 5. lipnja 1994. godine i traje do 16. lipnja 1994. godine. U postojećim uvjetima bilo je teško raditi. Primanja djelatnika bila su preskromna. Zahvaljujući svim djelatnicima, ravnatelju škole i predstavniku Odjela prosvjete, kulture i športa, godina je uspješno privedena kraju. Tako je školska godina završena uz realizaciju 90 % gradiva, što je priznalo Ministarstvo prosvjete, znanosti i športa Mostar.

Osnovna škola fra Ilije Starčević Tolisa u razdoblju od 1996. do 2008. godine

Nakon potpisivanja mirovnog sporazuma u Daytonu 1995. godine, na području Bosanske Posavine osjetio se dolazak mirnijih vremena koja su dugo iščekivana. Konačno su svi mogli odahnuti i počeli živjeti donekle normalnim životom. Laknulo je i djelatnicima škole jer više nisu morali strahovati za svoje živote i živote svojih učenika. Godine 1998. škola je iz donacije Svjetske banke dobila opremu koja se sastojala od školskih klupa, stolica, ploča, ormarića te namještaja. Ove školske godine škola je proslavila 175 godina postojanja i rada te je posvećena velika pozornost rada izvannastav-

nim aktivnostima škole. Nastavni proces bio je uglavnom stručno zastupljen. U predmetnoj nastavi nestručno zastupljena bila je Likovna kultura, a Vjeronauk su predavali svećenik i časna sestra. Suradnja roditelja i škole realizirana je roditeljskim sastancima te konzultativnim vidom nastavnika/učitelja s roditeljima. Sljedeće 2000./2001. godine prvi puta se uvodi rad s djecom s pripremnim odjeljenjima, i to na prijedlog međunarodne organizacije UNICEF te suglasnosti Ministarstva prosvjete, znanosti, kulture i športa Županije Posavske. Pripremna odjeljenja koja su se zvala *Bubamare* i *Zeke* vode učiteljice osposobljene za takav rad na trodnevnom seminaru Projekta pripremnih odjela u organizaciji UNICEF-a (Dubravac i sur., 2008). Dograđena je jedna učionica i opremljena za izvođenje interaktivne nastave. U Centralnu školu nabavljena su pomagala za izvođenje Tjelesne i zdravstvene kulture, Fizike i Biologije. I knjižnica je opremljena. U ovoj školskoj godini a prvi puta u ovoj školi, izvedeno je eksterno testiranje učenika četvrtih razreda iz Hrvatskoga jezika i Matematike koje je organizirala Agencija za standarde i ocjenjivanje u obrazovanju Bosne i Hercegovine. Učenici Osnove škole fra Ilije Starčevića postigli su vrlo dobre rezultate. Osim klasične nastave u školu je uvedena interaktivna nastava za druge razrede. Učionicu za takav vid nastave pomogla je opremiti *COI Step by Step* organizacija u okviru projekta *Škole-prijatelji djece* (Dubravac i sur., 2008, str. 108-109). U travnju 2004. godine kolektiv škole u Tolisi bio je upoznat s Izmjenama Zakona o osnovnom školstvu od kojih je glavna izmjena bila prelazak s osmogodišnjeg osnovnog školovanja na devetogodišnje osnovno školovanje učenika. Škola je taj prijelaz spremno prihvatila,

a u tome joj je pomoglo prethodno višegodišnje uvođenje pripremnih odjeljenja. Izvannastavne aktivnosti odvijale su se prema utvrđenom planu rada. Godine 2004./2005. učenici su mogli sudjelovati u folklornoj, tamburaškoj, recitatorskoj i dramskoj skupini, likovnoj i literarnoj skupini, ekološkoj i plesnoj skupini, novinarskoj i prometnoj skupini, skupini Crvenog križa i Civitasu. Ove godine osnovano je i Vijeće roditelja u cilju demokratizacije odgojno-obrazovnog procesa, a sastavljeno je od roditelja predstavnika razrednih odjeljenja. Godine 2008. prvi od devet odjeljenja zamijenili su priprema odjeljenja, a osmogodišnje osnovno školovanje zamijenjeno je devetogodišnjim osnovnim školovanjem. U radu škole stavljen je naglasak na vrednovanje odgojno-obrazovnog rada, a ne samo ostvarenih visokih rezultata unutar nastavnog procesa. U ovoj školskoj godini velika pozornost posvećena je ekološkom osvještavanju učenika, a školu su posjetili članovi ekološkog saveza Eko zeleni iz Tuzle (Dubravac i sur., 2008).

Devetogodišnje osnovno obrazovanje i promjene u odgojno-obrazovnom sustavu

Razdoblje poslije Domovinskoga rata donijelo je promjene, kako u svim oblastima, tako i u prosvjeti. U to vrijeme počelo se glasnije govoriti o reformi u školstvu u Bosni i Hercegovini (Dubravac i sur., 2008). U studenom 2001. godine Ministarstvo prosvjete, kulture, znanosti i športa prihvatilo je prijedlog i plan Centra za obrazovne inicijative *Step by Step* (COI). Kako ovakav rad podrazumijeva poticajno i prijateljsko okruženje za učenike, istovremeno s

ulaskom škole u ovaj projekt počelo se i s opremanjem učionica primjerenim namještajem. Veliki dio osigurali su COI i UNICEF, jedan dio prihoda škola i Ministarstvo, a jedan dio bili su i prilozi roditelja. U školi u vrijeme 2004. godine bile su četiri opremljene učionice (Damjanović, 2004). Prelaskom na devetogodišnje obrazovanje, u prvo obrazovno razdoblje upisuju se djeca koja do 1. travnja tekuće godine navršavaju 6 godina. Unutarnja struktura devetogodišnje osnovne škole je podijeljena na razvojne faze i tri ciklusa (3+3+3): rano djetinjstvo (I. - III. razreda), srednje djetinjstvo (IV. - VI. razreda) i rana mladost (VII. - IX. razreda). Nastavni plan i program zasniva se na pet obrazovnih oblasti: jezik i književnost, društvene znanosti, matematika, prirodne znanosti i tehnologija, umjetnost i tjelesna i zdravstvena kultura, u okviru koje su sadržani postojeći nastavni predmeti (Dubravac i sur., 2008).

Covid-19 pandemija i online nastava

Temeljem članka 66. stavak 2. Zakona o organizaciji organa uprave u Federaciji Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, broj 35/05) ministrica prosvjete, znanosti kulture i sporta Županije Posavske donosi Instrukciju za postupanje u osnovnim i srednjim školama Županije Posavske, 13. 3. 2020. godine u svezi koronavirusa (COVID-19), po kojemu svi razrednici i nastavnici trebaju uspostaviti neki oblik elektroničke komunikacije s roditeljima i učenicima iz svoga razrednog odjeljenja radi ostvarivanja stalne veze i davanja uputa oko nastale situacije i usmjeravanja učenja učenika. U istome stoji kako od 16. 3. 2020. godine, u cilju adekvatnog djelovanja i daljnjeg provode-

nja nastavnog procesa, nastavnici će u razdoblju obustave nastave učenicima za svaki radni/nastavni dan dati adekvatne upute, materijale i domaće zadatke, koji su sukladni Nastavnom planu i programu i rasporedu sati. U daljnjem tekstu slijedi kako razrednik ili nastavnik određenog nastavnog predmeta kontinuirano elektronički komunicira s učenicima te vodi pedagošku evidenciju tijekom razdoblja obustave nastave grafitnom olovkom u dnevniku rada. Ovakav način nastavnog procesa tretirat će se kao redovita nastava i neće biti nadoknade sati ukoliko nastavnici odrade veći dio posla predviđen nastavnim planom i programom. Djelatnici odgojno-obrazovnih ustanova obvezni su izvršavati zadatke prema uputama ravnatelja škole, a sukladno s daljnjim preporukama nadležnih

tijela. Instrukcija je stupila na snagu danom donošenja, a mijenjat će se i dopunjavati sukladno razvojem situacije.

Statistika od 2000. do 2023. godine o brojnem stanju učenika

Promjene su dio čovjekova života. One obuhvaćaju sve sfere života i djelovanja ljudi. Promjene se događaju i u školstvu. Statistike su neumoljive i govore o padu broja djece koji pohađaju Osnovnu školu fra Ilije Starčevića Tolisa. U sljedećoj tablici vidi se taj pad koji je iz raznih razloga (Domovinski rat, poplava 2014. godine, otvorene granice s EU, itd.) obilježio Osnovnu školu fra Ilije Starčevića.

ŠKOLSKA GODINA	MUŠKI	ŽENSKI	UKUPNO
2023./2024.	95	72	167
2022./2023.	96	80	176
2021./2022.	102	80	182
2020./2021.	107	83	190
2019./2020.	110	92	202
2018./2019.	120	101	221
2017./2018.	135	116	251
2016./2017.	152	131	283
2015./2016.	156	131	287
2014./2015.	181	157	338
2013./2014.	205	172	377
2012./2013.	221	196	417
2011./2012.	226	228	454
2010./2011.	241	240	481
2009./2010.	253	251	504

2008./2009.	257	252	509
2007./2008.	258	277	535
2006./2007.	268	289	557
2005./2006.	274	286	560
2004./2005.	290	285	575
2003./2004.	260	291	551
2002./2003.	284	273	557
2001./2002.	282	268	550
2000./2001.	259	245	504

Tablica 4. Brojno stanje učenika od 2000. do 2023. godine

Zaključak

Utjecaj franjevaca kao jedinih nositelja kulturnog razvoja kod Hrvata u BiH od 14. do 19. stoljeća ostavio je trag kulturno-obrazovnog karaktera. Za otvaranje prve pučke škole u Bosni i Hercegovini zaslužan je fra Ilija Starčević. Pučka škola ili tzv. pučko učilište u Tolisi iz 1823. godine prva je škola sa svim elementima prave osnovne škole identične onima koje su otvarane 70-ih i 80-ih godina 19. stoljeća. Fra Ilija Starčević definitivno je obilježio prvo razdoblje školstva u Tolisi do 1845. godine, nakon čega, njegovom smrću, školstvo pada u depresiju te je za kratko ponovno oživjela 1852. godine. I od tada nije prestajala s radom do uvođenja državnog školstva u Tolisi. Škola je tada nazvana Osnovna škola Vladimira Nazora i bila je jedna od većih škola u Bosni i Hercegovini. Godine 1991. škola je preimenovana u Osnovnu školu fra Ilije Starčevića Tolisa. I danas nosi to ime.

Opismenjavanje i osnovno obrazovanje ljudi u toliškoj školi u prošlom stoljeću značilo je određeni iskorak k poboljšanju obrazova-

nja. Stanje u školstvu danas je odmaklo i prati europske trendove. Učenici ove osnovne škole izrastaju u odgovorne i zrele ljude koji su ili ostali na svojim ognjištima ili su rasuti diljem svijeta. Prva slova i riječi učili su u ovoj školi. Neka kultura škole i njezin napredak budu svima upisani u svijest jer obrazovanje je kategorija koja garantira napredak. Dakako, odgovorna se dimenzija ni u kojem slučaju ne smije zanemariti te u suradnji s roditeljskim odgojem može donijeti obilje plodova za sve.

Literatura

1. Baotić, J. (1973). 150 godina Osnove škole u Tolisi. Tolisa: Osnovna škola Vladimira Nazora, NIP"SELO" Beograd
2. Drljić, R. (1940). Prvi Ilir Bosne fra Martin Nedić 1810-1895. Sarajevo: Trgovačka štamparija M. Ramljak
3. Dubravac, M. (2008). Najstarija pučka škola u Bosni i Hercegovini. Tolisa: Osnovna škola fra Ilije Starčevića, GRAFOLADE, 77x7 Ugljara

4. Oršolić, T. (2006). Franjevci-utemeljitelji prve hrvatske pučke škole u Tolisi i uopće u Bosni i Hercegovini. *Bosna Franciscana*, 16 (23/26), 122-135.

5. Školovanje od kuće i nastava na daljinu u vrijeme HR-COVID-19 (2020.) znanstvena

monografija] / autori Ivana Batarelo Kokić ... [et al.][urednici Vladimir Strugar, Ante Kolak, Ivan Markić]. - Zagreb: Element: Hrvatsko pedagoško društvo; Bjelovar; Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru

Summary

The time machine of the First Public School in Bosnia and Herzegovina

By analysing the archival materials and available literature, numerous information can be found about the history of education. This study specifically focuses on the school's origins to commemorate the 200th anniversary of the first public school in Tolisa, Bosnia and Herzegovina, which was celebrated in 2023. The aim of the research is to reconstruct the history of education and school's operations based on existing documentation and published works. If documents are not properly archived and preserved for future generations, it is highly likely that historical knowledge gaps cannot be filled. Without well-preserved records, there is a risk of falsely interpreting such periods or losing valuable information about the past. The new digital age presents educational challenges when it comes to collecting, storing, and preserving school documentation. This study focuses on the history of the Elementary School of Fra Ilija Starčević in Tolisa and its historical development.

Keywords: documents, Primary school fra Ilijo Starčević Tolis, history of education